

“БЕЛАРУСКАЯ САНАЦЫЯ” Ё МІЖВАЕННАЙ ПОЛЬШЧЫ: ДА ПЫТАННЯ АБ ЗАРАДЖЭННІ ПАЛІТЫЧНАГА КІРУНКУ

*Аляксандр Горны
Гродна, Беларусь*

У артыкуле аналізуецца праблема фарміравання такога палітычнага кірунка ў міжваеннай Польшчы, як “беларуская санацыя”. Робяцца высновы, што генезіс “беларускай санацыі” пачаўся падчас працэсу ліквідацыі Беларускай сялянска-работніцкай грамады, калі частка лідараў гэтай арганізацыі вырашылі пачаць супрацоўніцтва з польскімі ўладамі дзеля захавання беларускіх культурна-асветніцкіх інстытутаў.

***Ключавыя словы:* Польшча, беларускі нацыянальны рух, беларускія партыі і арганізацыі, “беларуская санацыя”**

Фарміраванне т. зв. “беларускай санацыі” альбо групы Луцкевіча-Астроўскага ў міжваеннай Заходняй Беларусі было аб’ектыўна звязана з тымі працэсамі, якія адбываліся ўнутры беларускага нацыянальна-вызваленчага руху ў канцы 1920-х гг. пад уздзеяннем палітыкі польскіх уладаў. Разгром і забарона дзейнасці Беларускай сялянска-работніцкай грамады (БСРГ) прывялі некаторых беларускіх актывістаў старэйшага пакалення да думак аб немэтазгоднасці радыкальных выступленняў. Ва ўмовах рэпрэсій перад лідарамі нацыянальнага руху паўставала праблема захавання, па-першае, існуючых беларускіх культурна-асветніцкіх устаноў, не звязаных з палітыкай, а па-другое – т. зв. “спадчыны Грамады” – вялікай сеткі правінцыйных актывістаў, якія, дзякуючы ўдзелу ў дзейнасці БСРГ, уключыліся ў нацыянальную барацьбу. Таму частка найбольш уплывовых дзеячаў БСРГ разлічвала прызнаць суверэнітэт Польшчы на заходнебеларускія землі, адмовіцца ад радыкальнай дзейнасці і знайсці пэўны кампраміс з санацыйнымі ўладамі па “беларускаму пытанню”. Гэтаму працэсу спрыялі як унутраныя, так і знешнія фактары. З аднаго боку, як ужо адзначалася вышэй, пасля разгрому БСРГ урад дзеля змяншэння напружанасці ажыццявіў шэраг пазітыўных захадаў у кірунку беларускага школьніцтва і

культуры. З другога боку, згортванне беларусізацыі ў БССР і пачатак барацьбы з “нацдэмаўшчынай” садзейнічалі выкараненню прасавецкіх настрояў у беларускіх эліт Заходняй Беларусі [1, с. 24].

Перад разглядам праблемы фарміравання арганізацыйнай структуры “беларускай санацыі” неабходна заўважыць, што ў гістарыяграфіі да сённяшняга часу не існуе вызначэння дакладнай даты, ад якой трэба адлічваць пачатак гэтага палітычнага руху. У прыватнасці, прадстаўнік даваеннай беларускай гістарыяграфіі М. Левін, прытрымліваючыся тагачасных партыйных устаноў, лічыў, што “беларуская санацыя” ўзнікла яшчэ падчас дзейнасці БСРГ, калі ў склад партыі былі “ўведзены польскай ахранкай старыя дзеячы беларускага нацыяналізму” [2, с. 280]. Няма сумнення, што падобная ацэнка была прадывкавана палітычнай кан’юктурай.

Больш аб’ектыўна да праблемы генезісу “беларускай санацыі” пачалі ставіцца прадстаўнікі пасляваеннай гістарычнай навукі. Яны бачылі яе пачатак ва ўнутраным расколе ТБШ у 1929 г., калі адна частка дзеячаў таварыства заклікала захаваць яго культурна-асветніцкі характар, а другая – пашыраць палітычную дзейнасць [3, С. 69–70; 4, С. 122–126]. Гэтае сцверджанне прысутнічае ў некаторых працах на сучасным этапе развіцця айчынай гістарычнай навукі [5, с. 407]. Акрамя гэтага, беларускі гісторык А. Сідарэвіч лічыць, што зыходным пунктам пачатку сумеснай дзейнасці А. Луцкевіча і Р. Астроўскага па стварэнні праўрадавай групы сталі падзеі ў Віленскай беларускай гімназіі ў лютым 1929 г., звязаныя з выключэннем камуністычных актывістаў [6, с. 176]. У сваю чаргу, польскі даследчык Я. Ваппа першымі мерапрыемствамі, якія прадставілі “беларускую санацыю” ў палітычным жыцці, называе ўрачыстыя акадэміі да 10-годдзя смерці І. Луцкевіча і 400-годдзя выдання Першага статута ВКЛ, праведзеныя ў лістападзе 1929 г. [7, с. 64]. Аднак, на нашу думку, вывучэнне генезісу “беларускай санацыі” патрабуе больш глыбокага асэнсавання ўзаемных стасункаў паміж кіраўніцтвам БСРГ у постграмадаўскі перыяд, звязаных са зменай тактыкі барацьбы ў тагачасных палітычных умовах.

Фактычна карані будучага палітычнага кірунку, які атрымаў назву “беларускай санацыі”, неабходна шукаць ужо ў перыяд ліквідацыі БСРГ польскімі ўладамі і судовага працэсу над яе актывам. Некаторыя з арыштаваных па справе БСРГ дзеячаў, разлічваючы на хуткае вызваленне (напрыклад, А. Луцкевіч альбо А. Коўш, якія ўвогуле не з’яўляліся членамі партыі), задавалі заканамернае пытанне: як далей працаваць з рэшткамі Грамады і тымі арганізацыямі, якія былі ёй падкантрольнымі? Падобнае пытанне актыўна ўзнімалася падчас турэмных прагулак альбо сустрэч у арыштанцкіх пакоях у часы судовага працэсу. Пры такіх размовах шырока агаворвалася адмова тых дзеячаў, якія застануцца на волі, ад радыкальных палітычных метадаў барацьбы і пераклучэнне іх на культурна-асветніцкую дзейнасць дзеля захавання ранейшых здабыткаў. Як успамінаў А. Луцкевіч, адным з аўтараў ідэі аддзялення культуры ад палітыкі выступаў былы старшыня БСРГ Б. Тарашкевіч. Неабходна адзначыць, што гэтыя задзеныя ўтрымліваюцца ў двух храналагічна розных уласнаручных дакументах А. Луцкевіча, што дае падставы лічыць іх набліжанымі да праўды [8, арк. 7; 9, с. 256]. Акрамя Луцкевіча, падобныя сведчанні прыводзіў і былы юрысконсульт Грамады Ф. Акінчыц: “У гутарках са мной ён (Тарашкевіч – А.Г.) развіваў тую думку, што па звальненні трэба заняцца культурна-асветніцкаю працаю ў нацыянальным кірунку” [10, с. 9]. Як Луцкевіч, так і Акінчыц падкрэслівалі, што на ролю кіраўніка будучай культурнай акцыі быў абраны Р. Астроўскі. Трэба, аднак, адзначыць, што неўзабаве Тарашкевіч, верагодна, пад уздзеяннем рэкамендацый з боку КПЗБ, заняў адносна гэтага кірунку варожую пазіцыю і актыўна крытыкаваў адыход часткі асуджаных па справе БСРГ ад радыкальных прынцыпаў барацьбы.

Адмова ад радыкальнай палітычнай дзейнасці часткі актыву БСРГ таксама была звязана са справай вызвалення кіраўніцтва партыі, якое падчас судовага працэсу 23 лютага – 22 мая 1928 г. было асуджана на значныя турэмныя тэрміны. Гэтая акалічнасць, безумоўна, штурхала тых, хто застаўся на волі, да наладжвання адносін з польскімі

палітычнымі коламі. Р. Астроўскі ў сваім лісце да Б. Тарашкевіча ў жніўні 1929 г. прыгадваў, што пасля вызвалення да яго звярнуліся некаторыя польскія палітыкі ў справе паляпшэння польска-беларускіх адносін. Астроўскі заявіў ім, што любыя перамовы з уладамі ў гэтым кірунку могуць весціся толькі пры ўмове датэрміновага вызвалення кіраўнікоў БСРГ [11, арк. 329]. Пасрэдніцкую ролю ў гэтым працэсе ўзялі на сябе прадстаўнікі т. зв. “віленскіх дэмакратаў”, якія аб’ядноўваліся вакол газеты “Кур’ер віленскі” [12, С. 156–157]. Можна дапусціць, што менавіта дзякуючы гэтым захадам у сакавіку 1929 г. пасля апеляцыйнага працэсу кіраўнікам БСРГ быў фактычна ў два разы зменшаны тэрмін зняволення.

Падзел былога актыву БСРГ на два розныя лагеры стаў відавочным ужо падчас перадвыбарчай кампаніі ў польскі парламент у пачатку 1928 г. Б. Тарашкевіч, С. Рак-Міхайлоўскі і П. Мятла, знаходзячыся ў турме, падтрымалі пракамуністычныя спісы. У той жа час Р. Астроўскі і Я. Шнаркевіч праігнаравалі левыя сілы і пачалі супрацоўнічаць з Выбарчым камітэтам беларускіх сялян і работнікаў на чале з Я. Станкевічам, які прытрымліваўся нацыянальна-дэмакратычнай і памяркоўнай праграмы [13, С. 65–66]. Да іх таксама далучыўся адзін з былых лідараў БСРГ на тэрыторыі Навагрудскага ваяводства М. Чатырка, які ў студзені 1927 г. быў арыштаваны за антыдзяржаўную дзейнасць, але хутка вызвалены. Выбарчая акцыя Я. Станкевіча актыўна крытыкавалася левымі, і таму пераход Чатыркі выклікаў негатыўную рэакцыю, бо апошні лічыўся дзеячам левай арыентацыі.

Сёння немагчыма да канца ўстанавіць, ці кіравалася частка актыву Грамады, пераходзячы на памяркоўныя пазіцыі, выключна стратэгічным разлікам. Некаторыя з палітычных праціўнікаў “беларускай санацыі” сцвярджалі, быццам А. Луцкевіч і Р. Астроўскі, знаходзячыся ў турме, заключылі дамову з уладамі, што стала прычынай іх пазнейшага вызвалення [14, с. 5]. Ва ўсялякім выпадку, выказваючы ідэю аддзялення культуры ад палітыкі, гэтыя дзеячы маглі атрымаць ад польскіх уладаў пэўны сігнал, што іх планы могуць ажыццявіцца толькі пасля ачышчэння, альбо “санацыі”, беларускіх культурна-асветніцкіх арганізацый ад антыдзяржаўных элементаў.

1. Sulima. “Nowy” i “Najnowszy” kurs polityki polskiej w sprawie białoruskiej / Sulima. – Wilno, 1932. – 32 s.
2. Левин, М. Белорусская санация (Луцкевич – Островский) / М. Левин // Политические партии в Польше, Западной Белоруссии и Западной Украине / Бел. Акад. наук, Комиссия по изучению Западной Белоруссии ; под ред. С. Скульского. – Минск : Изд-во Бел. Акад. наук, 1935. – С. 280–289.
3. Ладысеў, У. Ф. Шлях да свабоды: з гісторыі рэвалюцыйна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі ў 1919–1939 гг. / У. Ф. Ладысеў. – Мінск : “Голас Радзімы”, 1978. – 131 с.
4. Полуян, В. А. Революционно-демократическое движение в Западной Белоруссии (1927–1939 гг.) / В. А. Полуян. – Минск : Наука и техника, 1978. – 360 с.
5. Ладысеў, У. Ф. Беларуская санацыя / У. Ф. Ладысеў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. / рэдкал.: М. В. Біч [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1993. – Т. 1 : А–Беліца. – С. 407–408.
6. Сідарэвіч, А. Хроніка пераломнага часу: Антон Луцкевіч як ідэолаг і правадыр нацыянал-фашызму і нацыянал-дэмакратыі / А. Сідарэвіч // Дзеяслоў. – 2004. – № 8. – С. 167–194.
7. Wappa, E. Okoliczności powstania Centralnego Związku Białoruskich Organizacji i Instytucji Kulturalno-Oświatowych (“Centrasajuzu”) i jego udział w wyborach 1930 r. / E. Wappa // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – 1994. – Т. 1. – С. 63–72.
8. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ). – Ф. 3. Воп. 1. Спр. 270. Дакументы грамадскага суда Р. Астроўскага супраць А. Луцкевіча, У. Самойла, А. Трэпка, 1934–1935 гг.
9. Луцкевіч, А. Да гісторыі беларускага руху / А. Луцкевіч. – Беласток; Вільня : Беларускае гістарычнае таварыства, Інстытут беларусістыкі, 2010. – 346 с.

10. Акінчыц, Ф. Чаму гэта так сталася? / Ф. Акінчыц. – Вільня : Друкарня У. Знамяроўскага, 1931. – 16 с.
11. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA). – F. 131. Ap. 2. B. 1645. Sprawy osób oskarżonych za działalność komunistyczną. Taraszkiewicz Bronisław, 1931–1933 гг.
12. Тарашкевіч, Б. Аўтабіяграфія / Б. Тарашкевіч // Спадчына. – 1996. – № 5. – С. 130–186.
13. Białorusini // Sprawy Narodowościowe. – 1928. – Nr 1. – S. 63–69.
14. Корчык, П. Луцкевіч і Астроўскі на чале паліцэйскай банды / П. Корчык // Бальшавік. – 1929. – № 3. – С. 5–6.